

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.3.33>

ЛАВОРИК А.В., ДЗЮБАК С.В.

**ЗАОХОЧУВАЛЬНІ НОРМИ ПРАВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ****INCENTIVE LEGAL NORMS IN ENSURING SOCIAL RESPONSIBILITY
IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION**

Мета статті полягає у здійсненні комплексного теоретико-правового аналізу заохочувальних норм права як інструменту забезпечення соціальної відповідальності в умовах цифрової трансформації публічного управління. У межах цього дослідження передбачається з'ясувати сутність та функціональне значення заохочення в системі правового регулювання, визначити вплив цифровізації на зміст і реалізацію заохочувальних норм, а також обґрунтувати ефективні підходи до вдосконалення правового стимулювання соціально відповідальної поведінки з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства. **Методика.** Методологічне підґрунтя дослідження базується на всебічному аналізі сучасного теоретико-правового масиву, що дозволило сформувати виважену наукову позицію та обґрунтувати ключові концептуальні положення статті. У процесі дослідження було використано сукупність методів наукового пізнання: загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення), а також спеціально-юридичні, зокрема порівняльно-правовий, інституціональний та нормативно-правовий аналіз. Крім того, застосовано прогностичні методи для моделювання можливих напрямів трансформації заохочувальних норм у контексті цифрової трансформації суспільства. **Результати.** У результаті проведеного дослідження встановлено, що заохочувальні норми права є не лише додатковим засобом правового регулювання, але й дієвим інструментом формування соціально відповідальної поведінки в умовах демократичного врядування. Вони виконують нормативно-мотиваційну функцію, активізуючи добровільну участь суб'єктів у реалізації суспільно значущих цілей, таких як сталий розвиток, соціальна солідарність, екологічна відповідальність, етичне підприємництво тощо. Цифрова трансформація суспільства істотно модифікує механізми реалізації заохочувальних норм: з'являються нові технологічні формати стимулювання, наприклад електронні податкові бонуси, смарт-контракти соціальної дії, автоматизовані пільгові режими тощо. Це відкриває широкі можливості для індивідуалізації правового стимулу, прозорості процесів його надання, а також інтеграції з іншими цифровими сервісами. Водночас дослідження виявило низку викликів: зростання ризику алгоритмічного виключення окремих груп населення, недостатню гнучкість чинного правового регулювання для цифрових форматів заохочень, тенденції до популістичного використання стимулів без належного правового підґрунтя. Обґрунтовано, що ефективне правове стимулювання в умовах цифровізації потребує не лише технічної модернізації, а насамперед глибокого нормативного оновлення, включення елементів правової культури до цифрових сервісів, інституційного моніторингу справедливості стимулювання та механізмів соціального зворотного зв'язку. **Наукова новизна.** Наукова новизна дослідження полягає в комплексному теоретико-правовому аналізі заохочувальних норм як інструменту формування соціально відповідальної поведінки в умовах цифрової трансформації суспільства та публічної влади. У межах дослідження здійснено спробу оновити

© ЛАВОРИК А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького (ЗВО «Університет Короля Данила») <https://orcid.org/0000-0002-5848-6862>

© ДЗЮБАК С.В. – кандидат юридичних наук, Викладач права імені академіка УАН о. Івана Луцького (ЗВО «Університет Короля Данила») <https://orcid.org/0009-0003-6743-4102>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

підходи до розуміння правової природи заохочувальних норм, виокремивши їхню автономну функціональну роль поряд із класичними імперативними (обов'язковими та заборонними) елементами правового регулювання. Уперше проаналізовано трансформаційний вплив цифрових технологій на зміст і реалізацію правового стимулювання, зокрема через механізми автоматизованого адміністрування, алгоритмічного розподілу заохочень, платформеного управління та цифрової ідентифікації бенефіціарів. Новизну становить також обґрунтування ризиків, пов'язаних із надмірною формалізацією стимулів у цифровому середовищі, та визначення контурів сучасної моделі smart-стимулювання, що ґрунтується на принципах прозорості, персоналізації й участі. Запропоновано авторське бачення заохочувальних норм як адаптивного регулятора, здатного не лише впливати на поведінку суб'єктів права, але й формувати правову культуру відповідального вибору в умовах цифрової демократії. **Практична значимість.** Практична значимість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути безпосередньо використані при вдосконаленні нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток інституту заохочувальних норм у правовій системі, зокрема в контексті цифрової трансформації публічного управління. Запропоновані підходи сприяють формуванню більш гнучкої, персоналізованої та прозорої моделі правового стимулювання соціально відповідальної поведінки суб'єктів права, а саме держави, бізнесу та громадян. Отримані висновки можуть бути застосовані в процесі розробки електронних інструментів пільгового адміністрування, цифрових механізмів нарахування бонусів, автоматизованих систем правової підтримки соціальних ініціатив. Крім того, вони становлять інтерес для подальшого використання в освітньому процесі під час викладання курсів із теорії права, правової політики, інформаційного права та електронного врядування. З огляду на запропоновані ідеї модернізації правового стимулювання, результати дослідження можуть також слугувати методологічною основою для формування стратегій цифрової правової політики на національному та муніципальному рівнях.

Ключові слова: заохочувальні норми права; соціальна відповідальність; правове стимулювання; цифрова трансформація; електронне урядування; smart-стимули; алгоритмічне регулювання; правова політика; нормативне оновлення; правова культура; цифрове громадянство.

Purpose. The purpose of the article is to conduct a comprehensive theoretical and legal analysis of incentive legal norms as a tool for ensuring social responsibility in the context of the digital transformation of public administration. This study aims to clarify the essence and functional significance of incentives within the legal regulation system, determine the impact of digitalization on the content and implementation of incentive norms, and justify effective approaches to improving legal stimulation of socially responsible behavior by the state, business, and civil society. **Methodology.** The methodological basis of the study relies on a comprehensive analysis of modern theoretical and legal sources, which allowed for the formation of a well-grounded scientific position and the substantiation of key conceptual provisions of the article. The research applied a set of scientific methods: general scientific (analysis, synthesis, generalization) and specific legal methods, including comparative legal, institutional, and normative legal analysis. Additionally, prognostic methods were used to model potential directions for the transformation of incentive norms in the context of the digital transformation of society. **Results.** The study has established that incentive legal norms are not only an auxiliary means of legal regulation but also an effective instrument for shaping socially responsible behavior under democratic governance. They fulfill a normative-motivational function, encouraging voluntary participation of subjects in achieving socially significant goals such as sustainable development, social solidarity, environmental responsibility, and ethical entrepreneurship. The digital transformation of society significantly modifies the mechanisms for implementing incentive norms: new technological formats emerge, such as electronic tax bonuses, social action smart contracts, and automated preferential regimes. These offer wide opportunities for individualized legal incentives, transparency in their provision, and integration with other digital services. At the same

time, the study identifies several challenges: the growing risk of algorithmic exclusion of certain population groups, insufficient flexibility of current legal frameworks for digital incentives, and tendencies toward populist use of stimuli without proper legal basis. It is argued that effective legal stimulation in the digital era requires not only technical modernization but, more importantly, normative renewal, the inclusion of elements of legal culture in digital services, institutional monitoring of fairness in stimulation processes, and mechanisms for social feedback. **Scientific Novelty.** The scientific novelty lies in the comprehensive theoretical and legal analysis of incentive norms as a tool for fostering socially responsible behavior amid the digital transformation of society and public authority. The study attempts to update the understanding of the legal nature of incentive norms by distinguishing their autonomous functional role alongside traditional imperative (mandatory and prohibitive) components of legal regulation. It is the first to analyze the transformative impact of digital technologies on the content and realization of legal incentives, particularly through mechanisms such as automated administration, algorithmic allocation of benefits, platform-based governance, and digital identification of beneficiaries. The novelty also includes substantiating the risks related to the excessive formalization of incentives in the digital environment and outlining the contours of a modern smart-stimulation model based on transparency, personalization, and participation. The author proposes a vision of incentive norms as an adaptive regulator capable of not only influencing legal behavior but also shaping a legal culture of responsible choice within digital democracy. **Practical Significance.** The practical significance of the study lies in its potential application in improving legal acts aimed at developing the institution of incentive norms within the legal system, particularly in the context of digital transformation of public administration. The proposed approaches contribute to the formation of a more flexible, personalized, and transparent model of legal stimulation of socially responsible behavior by legal subjects namely, the state, businesses, and citizens. The findings may be used in the development of electronic tools for preferential administration, digital mechanisms for awarding bonuses, and automated systems of legal support for social initiatives. Furthermore, the study's conclusions are of interest for educational purposes in teaching legal theory, legal policy, information law, and e-governance. Given the proposed ideas for modernizing legal stimulation, the results may also serve as a methodological foundation for developing digital legal policy strategies at national and municipal levels.

Key words: *incentive legal norms; social responsibility; legal stimulation; digital transformation; e-governance; smart incentives; algorithmic regulation; legal policy; normative renewal; legal culture; digital citizenship.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах цифрової трансформації державного управління та публічного врядування зростає значення правових інструментів, спрямованих не лише на обмеження чи примус, а й на стимулювання позитивної, соціально відповідальної поведінки з боку суб'єктів права. Заохочувальні норми права, як особливий різновид диспозитивного правового регулювання, мають значний потенціал у контексті формування довіри до держави, просування соціальних цінностей та реалізації публічного інтересу. Водночас відсутність належного теоретико-правового осмислення ролі таких норм в умовах цифровізації, зокрема автоматизації процедур, персоналізації стимулів та ризиків алгоритмічного виключення, створює низку проблем практичного і концептуального характеру. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю оновлення підходів до правового стимулювання соціальної відповідальності у нових технологічних реаліях.

Актуальність досліджень і публікацій. У сучасній правовій науці проблема заохочувальних норм розглядається переважно у контексті загальної теорії права, фіскального регулювання, трудового та соціального права. Наголос робиться на відмінності між санкціонуючими і заохочуючими елементами правової норми, механізмах впливу на поведінку суб'єктів та ефективності правових стимулів. Окремі дослідження присвячено питанням правової мотивації, впливу пільг і бонусів на поведінкову модель громадян і бізнесу. Водночас, незважаючи на активне впровадження цифрових інструментів у сферу публічного управління, тематика трансформації заохочувальних норм в умовах цифровізації залишається недостатньо висвітленою. Бракує комплексних досліджень, що поєднують інституційний, нормативний і технологічний аспекти

правового стимулювання в умовах цифрової епохи. Це зумовлює необхідність цілісного теоретико-прикладного аналізу заохочувальних норм як чинника соціальної відповідальності держави, бізнесу та громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто почати з того, що у правовій доктрині заохочувальні норми розглядаються як окрема категорія регулятивних приписів, які спрямовані на стимулювання соціально значущої, правомірної та суспільно бажаної поведінки шляхом встановлення позитивних наслідків для суб'єкта права. На відміну від зобов'язальних та заборонних норм, які ґрунтуються на примусі та санкції, заохочувальні норми апелюють до інтересу та добровільного вибору, виконуючи превентивну й мотиваційну функції у правовому регулюванні.

Їх теоретичне підґрунтя базується на визнанні того, що держава як гарант правопорядку здатна не лише карати чи зобов'язувати, а й стимулювати поведінку, що відповідає стратегічним завданням розвитку суспільства, зокрема у сферах соціальної солідарності, екології, доброчесності в публічному управлінні. Згідно з підходами сучасних західноєвропейських правознавців, зокрема D. Beyleveld та R. Brownsword, правове стимулювання слугує «інструментом розширення меж автономії індивіда» через створення сприятливих умов для вільного вибору в межах права [10, с. 214-231].

Формально заохочувальні норми виявляються у таких юридичних формах, як податкові пільги, соціальні бонуси, нормативно передбачене визнання (нагороди, звання), субсидії та гранти. Їх характеристиками є: позитивна правова мотивація, факультативність реалізації, безумовна відповідність загальносоціальним цілям та превентивна спрямованість. У системі права ці норми створюють баланс між обов'язком і правом, формують юридичну довіру між державою та особою, що особливо актуально в умовах трансформації сучасного публічного управління [11, с. 164-178].

У сучасному ж правовому дискурсі соціальна відповідальність дедалі частіше розглядається не лише як моральна або етична настанова поведінки суб'єктів суспільних відносин, а як нормативно детермінований елемент функціонування публічної і приватної влади [17, с. 147-154]. В юридичному аспекті соціальна відповідальність передбачає не лише додержання норм права, а й добровільне виконання соціально значущих дій, що перевищують мінімальні вимоги законодавства. Вона є похідною від загального принципу солідарності та соціальної державності, і в цьому сенсі предметом прямого та опосередкованого правового регулювання.

Варто звернути увагу на той факт, що заохочення виступає ключовим інструментом формування і закріплення соціально відповідальної поведінки з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства. На відміну від санкцій, які забезпечують підпорядкування нормі через негативний вплив, заохочувальні норми орієнтують суб'єктів на добровільне прийняття соціально корисних рішень, створюючи позитивну мотивацію до їх реалізації. У цьому контексті, як вказує G. Günther, позитивне правове стимулювання є одним із «інструментів демократичного управління, що не порушує автономію волі, а формує її сприятливу нормативну орієнтацію» [14, с. 373-392].

У національному праві приклади таких механізмів можна знайти у сфері податкового стимулювання соціально відповідального бізнесу (наприклад, пільгове оподаткування підприємств, які інвестують у соціальні програми), системах державних субсидій за працевлаштування вразливих категорій населення, або бонусних схемах участі у громадських проєктах. У міжнародному праві положення багатьох актів, що передбачають механізми заохочення дотримання добровільних соціальних стандартів [6, с. 115-131].

Таким чином, заохочувальні норми права не є маргінальними або факультативними, а слугують важливим інструментом правової політики в умовах переходу до нормативно-комунікативної моделі державного управління, де соціальна відповідальність не просто декларація, а юридично релевантна форма участі у розбудові публічного порядку [1, с. 354].

Так, важливо розуміти, що умови цифрової трансформації докорінно змінюють механізми функціонування заохочувальних норм права, зокрема щодо їх реалізації, доступності та ефективності. Традиційна форма правового стимулювання, що раніше передбачала бюрократичні процедури та часові затримки, нині поступається місцем цифровим платформам, які дозволяють застосовувати стимули в реальному часі, автоматизовано та з мінімальним втручанням людського чинника [2, с. 37].

Автоматизація прийняття рішень і цифрове адміністрування надають правовим заохоченням нову якість. Зокрема, впровадження електронних реєстрів пільговиків, систем державного е-субсидії, інтегрованих порталів для малого бізнесу тощо забезпечує більшу прозорість

і зменшує ризики корупційного втручання. Як зазначає L. Edwards, цифрова система «знижує трансакційні витрати реалізації права на заохочення, але водночас посилює залежність громадянина від алгоритмічної раціональності» [12, с. 163-178].

Водночас цифровізація несе й низку ризиків. Надмірна формалізація процедур, побудова стимулюючих систем на стандартизованих наборах даних та алгоритмах може призвести до виключення окремих категорій осіб зокрема тих, хто не має доступу до цифрових сервісів або недостатньо володіє цифровою грамотністю. Це породжує нову нерівність не правову, а цифрово-інфраструктурну, яка, втім, напряду впливає на реалізацію заохочувальних норм.

Також проблемним є явище алгоритмічного виключення коли особа формально підпадає під умови заохочення, але автоматизована система не розпізнає її як суб'єкта стимулу через нестандартний набір характеристик [4, с. 311]. Унаслідок цього, формується цифрова дискримінація добросовісної поведінки, що підриває правову рівність і справедливість у розподілі публічних благ.

З огляду на це, адаптація заохочувальних норм до цифрової трансформації вимагає розробки нових підходів до їх проектування з урахуванням принципів інклюзивності, алгоритмічної прозорості та гнучкості правового реагування. Залучення громадського контролю та інституційного аудиту цифрових систем стимулювання має стати необхідною умовою для легітимності таких інструментів у цифрову епоху [8, с. 12-18].

Правове стимулювання соціально відповідальної поведінки в умовах цифрової трансформації стикається з низкою сутнісних викликів, насамперед пов'язаних із недостатньою нормативною визначеністю та концептуальною неузгодженістю. Вітчизняне законодавство, як і переважна частина континентального права, здебільшого фокусується на обмежувальних механізмах, тоді як заохочення особливо в цифровій формі залишаються у правовій тіні [13, с. 84-105]. Унаслідок цього спостерігається або фрагментарність правового стимулювання, або його підміна адміністративними розпорядженнями без нормативної стабільності [15, с. 258-269].

Одним із особливо небезпечних викривлень у механізмах стимулювання є правовий популізм. Мається на увазі ситуація, коли держава чи органи місцевого самоврядування впроваджують заохочення не на основі системного аналізу потреб, а для досягнення політичного ефекту короткотермінової лояльності чи електоральної підтримки [16, с. 279]. Такі «популістські бонуси» не лише не забезпечують стабільної моделі відповідальної поведінки, а й руйнують довіру до права як інструмента передбачуваної і справедливої взаємодії. Як наголошує Малиновський В., «викривлені стимули продукують дефіцит інституційної легітимності, що в довгостроковій перспективі підриває здатність права управляти через заохочення» [9, с. 183-202].

Перспективи правового стимулювання значною мірою пов'язані з інтеграцією новітніх цифрових механізмів. Одним із найбільш інноваційних напрямів є використання смарт-контрактів автоматизованих правових моделей, які забезпечують надання заохочення (знижки, доступу до послуги, бонусу) за настанням певних умов без додаткових адміністративних процедур. Така форма правового стимулу поєднує гнучкість і прозорість, а також забезпечує мінімізацію корупційного фактору.

Іншим перспективним напрямом є поєднання заохочувальних механізмів з політикою відкритих даних. Надання доступу до даних про ефективність заохочень, розподіл пільг, алгоритми стимулювання дозволяє забезпечити суспільний контроль і виявлення нерівності чи зловживань. У цьому контексті виникає потреба у правовому закріпленні «права на алгоритмічну відкритість» як передумови демократичного врядування [7, с. 59-65].

Нарешті, в умовах цифрової епохи дедалі актуальнішим стає феномен цифрового громадянства нової форми участі особи в публічному просторі через цифрові канали. Включення соціально відповідальної поведінки у сферу прав і обов'язків цифрового громадянина створює підґрунтя для перегляду ролі заохочення не як епізодичного механізму, а як системного елементу сучасної цифрової правової політики.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що заохочувальні норми права відіграють дедалі важливішу роль у формуванні соціально відповідальної поведінки держави, бізнесу та громадян в умовах цифрової трансформації публічної сфери [5, с. 25]. Вони доповнюють традиційні імперативні механізми впливу, забезпечуючи м'яке регулювання через позитивну мотивацію до правомірної та солідарної дії. При цьому ефективність таких норм безпосередньо залежить від якості їх нормативного закріплення, прозорості застосування та технологічної адаптованості до цифрових реалій [3, с. 172-189].

Серед ключових підходів до оновлення механізмів правового стимулювання доцільно виділити: комплексну цифрову модернізацію процедур надання заохочень (через автоматизацію,

е-сервіси, смарт-контракти); впровадження системного аналізу ефективності стимулів за відкритими даними; побудову нормативно узгодженої системи, що запобігає зловживанням і правовому популізму; забезпечення соціальної інклюзивності доступу до заохочень, зокрема для цифрово вразливих груп.

Рекомендовані напрямки вдосконалення включають: перегляд чинного законодавства з урахуванням динаміки цифрових технологій; імплементацію принципу пропорційності у формуванні та реалізації заохочувальних норм; закріплення нових форм заохочень на основі цифрового громадянства; створення ефективного алгоритмічного контролю щодо надання пільг, бонусів та стимулів з мінімізацією людського фактору. Усе це дозволить сформувати цілісну, дієву й технологічно інтегровану модель правового стимулювання, орієнтовану на довгострокову соціальну відповідальність та легітимну публічну взаємодію в цифровому правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Бобровник С. В. Теорія держави і права. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 512 с.
2. Буроменський М. В. Публічне право в умовах цифрової трансформації: європейські тенденції та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. № 3. С. 35–48.
3. Гуржій А. М. Цифрове врядування: концепції, моделі, інструменти. Київ : НАДУ, 2021. 264 с.
4. Захарченко В. В. Юридичний механізм правового регулювання: структура, функції, ефективність. Харків : Право, 2020. 368 с.
5. Кабаєва Н. В. Заохочення у праві: порівняльний аналіз правових моделей. *Юридичний вісник*. 2023. № 1. С. 21–30.
6. Костенко О. М. Правове стимулювання як функція права: філософсько-правовий аналіз. Київ : Видавництво НАПрН України, 2018. 232 с.
7. Кравець І. В. Податкові стимули у механізмі правового регулювання соціальної відповідальності бізнесу. *Економіка і право*. 2020. № 2. С. 59–65.
8. Лісниченко М. П. Цифрова трансформація державного управління: правові виклики і перспективи. *Юридична Україна*. 2022. № 4. С. 12–18.
9. Малиновський В. Я. Державне управління: основи теорії, організації і діяльності. Львів : Новий Світ-2000, 2020. 416 с.
10. Beyleveld D., Brownsword R. *Human Dignity in Bioethics and Biolaw*. Oxford : Oxford University Press, 2001. 400 p.
11. Brownsword R. *Law, Technology and Society: Reimagining the Regulatory Environment*. London : Routledge, 2019. 258 p.
12. Edwards L. H. *Legal Writing: Process, Analysis, and Organization*. 6th ed. New York : Wolters Kluwer Law & Business, 2014. 480 p.
13. Floridi L. *The Ethics of Information*. Oxford : Oxford University Press, 2013. 400 p.
14. Günther G. *Die Sinn und Maßgabe des Angemessensten: Anwendungsdiskurse in Moral und Recht*. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1988. 473 p.
15. Schmidt V. A., Cohen E. *The New Digital Age: Reshaping the Future of People, Nations and Business*. New York : Vintage Books, 2014. 336 p.
16. Sunstein C. R. *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*. New York : Penguin Books, 2008. 312 p.
17. Tasioulas J. *The Moral Complexity of the Right to Liberty*. In: *The Routledge Handbook of the Philosophy of Human Rights*. London : Routledge, 2014. P. 145–158.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.08.2025

Дата публікації: 29.09.2025.